

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

בראשית ברא (א, א) - בראשית נטריקון רצון אל שיהיו ישראל בשמחה תמיד, וכן ברצון אל ישמח ישראל תמיד. (שיחתו של עבדי-אבות)

תבת **בראשית** אותיות **תשבר י"א**, לרמז על **מלמדי תינוקות** שעליהם אמרו חז"ל במסכת בבא בתרא שהם דומים ל**בוכבים**, דהיינו ל"א **בוכביא** כפי שאומרים בהגדה של פסח, כי אין דבר שלא נרמז בתבת **בראשית**. (אמרי חו)

מוכא במדרש, כיון שראה משה תבת **בראשית**, פתח וברך ברוך אתה ה', הן אותנו ואת העולם כלו, נותן לחם לכל בשר, ובני ישראל ענו אחריו אמר, והסבר הדבר, כי תבת **בראשית** אותיות **בר אשית**, דהיינו אמן תבואה ומזון, וכאשר ראה זאת משה אמר לפיכך אנחנו חייבים לתת שבת והודיה לה' יתברך, ותקן ברכה ראשונה בברכת המזון. (קול יהודה)

סיום התורה הוא בתבות **משה לעיני כל ישראל**, ומיד מתחילים מחדש בתבת **בראשית**, משה נטריקון שיהא הוא מעורר השחר, והתבות לעיני כל ישראל בראשית נטריקון יתגבר בארי לעבודת בוראו, לרמז לאדם שהכל מתחיל מ**בראשית**, כיצד הוא מתחיל את היום בגבורה וחיות. (יצב אברהם)

במסכת אבות נאמר, כי **חמשה קנינים** קנה הקב"ה בעולמו, **תורה** קנין אחד, **שמים** וארץ קנין אחד, **אברהם** קנין אחד, **בית המקדש** קנין אחד, **ישראל** קנין אחד, וכלם רמוזים בתבת **בראשית**, שהיא נטריקון בית המקדש, ארץ, אברהם, שמים, ישראל, תורה, ובא לרמז שזכויות החמשה נבראו שמים וארץ. (בגדי שש)

אתי הצלע (כ, כב) - **הצלע** אותיות **לעצה**, בדברי חז"ל שעל האדם לבקש עצה מאשתו, ורבו אפרים כתב **שהצלע** היא אותיות **העצל** כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה. (החיד"א)

בחמש בראשית ישנו י"ב פרשות, והן מחלקות בנושאים, לששה זוגות. בראשית-נח - **בריאת העולם**, לך-לך-יורא - **אברהם אבינו**, חיי שרה-תולדות - **יצחק אבינו**, ויצא-וישלח - **יעקב אבינו**, וישב-מקץ - **יוסף הצדיק**, ויגש-יוחי - **י"ב השבטים**. (אמרי משה)

ספורים בפרישה

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ (א, א)

בתקופת גלותו של הגר"א מוילנא, נקלע אל העיר ברלין שבגרמניה, ושם התארח אצל אחד מתושביה היהודיים, בשהוא שומר את זהותו בסוד. באמתחתו היו פנקסיתורה ודפים בהם רשם את-חידושי, והנה נפלה מביטו פתקה קטנה ומאחרו נתקל בה והרימה. בעינו בה כדי לראות למי להחזירה, התפלא לראות שאורחו כתב בה: "כל התורה שבעל-פה, רמוזה בתורה שבכתב, וכל התורה שבכתב רמוזה בספר בראשית, וכל ספר בראשית רמוז בפרישת בראשית, וכל פרישת בראשית רמוזה בתבת בראשית". הבין המארח שאורחו הוא איש רם מעלה, אבל כיון שהתקשה להאמין לדבריו, פנה אליו ושאל: "זה עתה נולד לי בן בכור, ועלי מוטלת החובה לקים בו מצות פדיון-הבן. ואם בדברך שהכל מרמז בתורה, אמר לי אפוא כיצד רמוזה מצוה זו בתבת בראשית? עוד השאלה בפיו, והגר"א השיב לו על-אתר: "תבת **בראשית** נטריקון, בנה ראשון אחר שלשים יום תפודה", והלה נותר הלום-דעים. את המארח ספר רבי אליהו לנדא, שנולד בירושלים בשנת תרל"ג, לאביו רבי אלעזר שעלה אליה בשנת תרכ"ח, והוא היה בנו של רבי יעקב משה מסלונים, בן רבי אברהם וילנר בן הגר"א.

ויאמר אלקים נעשה אדם (א, כו)

אמר חז"ל במדרש, כי כאשר בא משה רבנו לכתב את-התורה, ובא לכתב "נעשה אדם", אמר לפניו: "רבונו של-עולם! אתה נותן פתחוד-פה למינים לחדות". אמר לו הקב"ה: "משה! כתב, וכל הרוצה לטעות יבוא ויטעה". והיה רבי מרדכי חיים מסלונים חוזר על אמרתו הנזכרת של רבי יוסף חיים זוננפלד, רבה של-ירושלים: "לא נאמר כאן 'יכל הטועה יבוא ויטעה', אלא 'כל-הרוצה לטעות', ומכאן אתה למד, שמי שאינו רוצה לבוא לידי טעות, באמת לא יטעה. אבל מי שרוצה לטעות, דהיינו שרוצה להלך אחר תאוות לבו, ומחפש 'קשיות' באמונה כדי לתרץ את-עצמו, הוא אמנם טועה..."

וישבת ביום השביעי מקבלימלאכתו אשר עשה (ב, ב)

בנסיעתו הראשונה של רבי יהודה צדקה ללונדון לטובת ושיבתו, התלוצח אליו נגיד מקומי בשם ר' סלמן ששון, והוא הביאו לחנותו של אחד הנגידים שנודע כבעל צדקה ותומדי-תורה. המתינו השנים בחוץ, ובינתיים הבחין רבי יהודה כי בשלט התלוי מעל החנות, מופיעות הספרות 7/24 "מה פשר הדבר?" שאל, ומלווה הסביר כי לציון שהתנות פתוחה 24 שעות 7 ימים בשבוע. נרתע רבי יהודה כנשוד-נחש, ואמר בפסקנות: "איני נוטל פסח מקום שמחללים בו שבת בפריסה", בינתיים יצא העשיר לקראתו והזמין להפגס, אך הוא סרב ואמר בלי מורא: "איני מענין בכסף". הלה נדהם, שכן כלם שחרו לפתחו והתחננו לנדרת-ידו, ורבי יהודה הסביר לו את סבת הדבר. נסה הלה להצטרך כי השבת היא עקר פרנסתו, אך הוא אמר לו כי הוא מסכים להפגס לחנותו רק בתנאי שישניק לו חלק שביעי מרווחיו. הלה הסכים, ואף חתם על שטר הסכם לכה, ואחר שרבי יהודה נכנס אל החנות, אמר לו: "לא התכונתי לטל שביעית מכסףך, אלא בוחר אני את היום השביעי בשבוע, שבו תהיה החנות סגורה". הסכים העשיר לדבריו, ומאז היתה חנותו סגורה בשבתות, וראה ברכה בעמלו.

היה היה

כי בו שבת מפל-מלאכתו

אישיות מיוחדת ונדירה, היה הנדיב רבי שמעון בן-יוסף וולף רוטשילד, שבנה 'הפרוץ הצדיק מפרנקפורט'. עשירותו חבקה עולמות, אולם עלי-אף כל הנסיגות הקשים, לא צלחו רוחות הקדמה את עד-רוחו, והוא נותר יהודי ירא ושלם כלי-ימיו, כשהוא שומר על צורתו היהודית והולך בגאון בטלית ותפלין מביתו לבית-הכנסת ולא חת מפני המלעיגים. עשה מלאכתו ערבי ותורתו קבע, עד שהעיד עליו רבי ישראל סלנטר שהיה בקי בש"ס ויגע בתורה הרבה. פעם, כאשר ה'כתב סופר' בפרק אצלו, התפעל מביתו המשתת על אדני היהדות, ואמר: "בתורה נאמר 'וישמע ישראל ויבט', ואילו אצלך ראיתי שישראל אמן שמן מאד, אך אינו בועט בתורה..." לנדיבות-לבו יצאו מוניטין, ונחשב כאחד מגדולי הנדיבים בדורו, אם לא הגדול שבהם. שמירת השבת הייתה אצלו למופת ודגמה, ואין זה דבר של מה-הכרח בדין, אלא נהגה כהשקלה בכל-פה ורבים חללים הפילה. מספרים, כי שבת אחת פגשו אחד מגדולי הרבנים, והוא הבחין כי שערו-תו של הפרוץ פוזרות ללא סדר. "אדוני הפרוץ", פנה אליו הרב, "אדם נעלה שבמדתו, אשר לפני-מלכים יתעב, יתכן שמתר לו לטרק שערו אף בשבת". והפרוץ השיב בחייד: "טעות היא בידו של מר. לא אני מופיע לפני מלכים, אלא הם המופיעים בפני, שכן זקוקים הם לכספי..." ועל מארע נפלא הפרוץ בשמירת שבת של הפרוץ, והרוח העצום שזכה עקב כך, כאשר הקרן קימת לו לעולם הבא, ספר מי שהיה עד-ראיה למארע.

היה זה במהלך שנת תרל"ד, כאשר מפולין יצא אברהם בן-ארבעים עם משפחתו הענפה, ופניהם מועדות לירושלים. היה זה רבי אריה מרדכי רבינוביץ מפוריסוב, בן-בנו של 'היהודי הקדוש' מפשיסקא, שהחליט להשליך מאחורי גוו את אדנת ההנהגה ולחונן את עפר-הארץ. באותם ימים היה הישוב היהודי בארץ קטן ודל, ולרב היו העולים אליה זקנים ובאים בימים שבאו לחיות בה את שארית חייהם ולהשקט בעפרה, והיתה זו מסירות גדולה לטל משפחה בת שבעה ילדים קטנים ולהשתקע בירושלים שבתוך החומות. מסעו ארצה נמשך על-פני חדשים רבים, במהלכם התגלגל רבי אריה מרדכי והגיע לפרנקפורט שבגרמניה, ושם כמובן מאליה, התארח בביתו של הנדיב הנודע, שפיתו היה בית-יעד לחכמים ומעולם לא אמר אדם צר לי המקום. הנדיב הכיר מיד באורחו כי בראורין ובר-אברהם הוא, וקבלו במאור פנים, כשהוא מפנה עצמו מעסקיו כדי לשנות עמו ולהנות בחברתו. השנים יצאו לסיור ברחבי ארצות של הפרוץ, ורבי אריה מרדכי הביט בהתפעלות בעשר וברחבות הגדולה, שלא באו על חשבון השמירה על יסודי התורה. והנה שאל האורח על בקתה קטנה שעמדה מצננת מעט פנן המרות, אולם הפרוץ התחמק מלענות לו את מטרותה. לאחר הפצרותיו, נעתר הפרוץ לבקשתו, פתח את הביתו הקטן ורבי אריה מרדכי הנהיג גלה, כי החדר ריק לחלוטין, ואין בו אלא ארון-מתים, חבילת תכריכי-פשתן וספר מעבר-יובל. "מדי יום, פונה אני לכאן למחצית השעה, לובש את התכריכים וקורא את תפלות השכיב-מרע שבספר, כדי להזכיר לעצמי כי-עפר אתה ואלי-עפר תשוב, ובל תזוז עלי דעתי מרב גאון", הסביר הפרוץ.

הגיעה השבת הקרובה, והפרוץ ראה כבוד לעצמו לארח את אורחו הגדול על-שלחנו. במוצאי שבת, נכנס משורתו של הנגיד כשידו טס שלי-פסא, ועליו מכתבים ומברקים רבים שהגיעו במשך יום השבת. כלם היו סגורים כפי שהתקבלו, שכן גם באי-ביתו של הפרוץ ידעו כי עליהם לשמור על השבת לכל פרטיה ודקדוקיה, ואף אחד מהם לא החין בנפשו לפתח את המכתבים שהגיעו, גם אלו שהיה נראה כי חשובים הם ודחופים ללא ספק. עלעל הפרוץ בין המכתבים שהגיעו, ולפליאתו ראה שלשה מברקים מהירים שעליהם מתנוססת כתבתה של ממשלת רוסיה. "שלשה מברקים ביום אחד?" מלמל הפרוץ לעצמו בפליאה, והוא החל לקרוא בהם לפי סדר קבלתם. עם סיומו, פרוץ קריאה של התפעלות מפיו, ובפנותו לאורחו שישיב לצדו, קרא בהתרגשות: "ראה נא מה בחה של השבת". והחל לספר: "זה שנים מספר, עם השתכללות הטלגרף והאפשרות ליצירת קשר למרחקים, שהקמתי מפעל ליצור בכלי-מכתב, בראותי כמה חיוני הדבר להתפתחות הטכנולוגיה. אטיאט הצטברו במחסנים שלי פמיות גדולות של פבלים, אולם כאשר החלו להגיע אלינו הצעות רכש שונות ממדינות אירופה, התברר לנו כי המחיר אותו הם מציעים נמוך מההשקעה שפלו ביצור, כך שעמדנו על שלנו וסרבנו לשוק את הסחורה במחיר המצע. עברו חדשים מספר, ושליטי מדינות שונות הסכימו להעלות במעט את-המחיר, אולם עדן לא היה בכך כדי שוי. אמש, בליל שבת-קדש, שגרה אלי ממשלת רוסיה מברק דחוף, ובו ההצעה לרכישת המלאי העצום של פבלים הפרוץ, בתמורה לסכום גבוה אותו דרשתי בתחלת הדרך. אך כיון שלא השבתי על המברק מפני קרצת השבת, הסיקה הממשלה כי המחיר עולה מאד, ומשום כך איני טורח אף להגיב על הצעתם, ולכן שלחו מברק שני עם הצעה מפתה בהרבה מהצעתם הראשונית. אולם גם מברק זה הגיע בשבת וגם עליו לא הגבתי, וכיון שכן שגרה אלי הממשלה הרוסית מברק שלישי, והפעם היתה ההצעה שבה גבוהה בהרבה ובחנה, הצעה בעלת רווח עצום. אלו הייתי מגיב לאחר המברק הראשון, הרי שלא הייתי גורף את הרווחים העצומים של ההצעה השלישית. ראה נא מה בחה של השבת ושכר שמירת שבת כהלקחה". רבי אריה מרדכי התפעל מהספור הנפלא שהיה עד לו מתחלה ועד סוף, ובעלותו ארצה, הותיר לדורות את המארע המפלא, כי שכרו של השומר שבת הרבה מאד.

מאורות

הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע
ליום ההולא ב"ה בתשרי תק"ע

סגנונם של ישראל אשר למד זכות על כל יהודי באשר הוא. מגדולי הצדיקים תלמידי המגיד מקזריטש, ורבים הסתופפו בצלו. שמש ברבנות כמה ערים וקבל רבות ממנהגיו. התפרסם על שם עיר רבנותו ברדיטשוב, בה התקבל בשנת תקמ"ה ביום מ"ה לספירה, כשהוא בן מ"ה שנים, ואמר על עצמו "ונחננו מה", ושם בהן עד פטירתו בגיל שבעים. ספרו "קדשת לוי" על התורה, הפך לאחד מספרי היסוד בעולם החסידות. כל ימיו היה מעתיר למען אחינו בני ישראל ומלמד עליהם סגנוניה. בלבו הרחום התמסר למען עניים ודלים ופרס מלחמו לרעב. כשהתקבל לברדיטשוב, הודיע לפרנס העיר כי יקראוהו לאספות הועד כאשר קובעים הם תקנות חדשות לתקון העיר. פעם, החליטו הפרנסים לקבוע תקנה שהעניים לא יסתובבו בעיר לקצב נדבות, אלא יקבלו מדי חדש סכום קצוב. כשהגיע הרב לאספה התפלא ואמר: "והרי זו כבר תקנה ישנה של ועד ארבע הארצות". התפלאו כלם ורבי לוי יצחק הסביר: "הרי ענין זה תקנו בסדם ועמרה, אדמה וצבאים, וכיצד יעלה על דעתכם להנהיג בן בעיר ואם בישראל?!" עוד בצעירותו, כשהתגורר בבית חותנו, נהג לטרוח בעצמו ולהציע את המטות בפני האורחים. כאשר חותנו ראה את גיעתו הציע לו לבקש מהמשרת הגוי לעשות זאת, אך הצדיק השיב: "הייתכן שאכבד ערל במצוה חשוכה זו ועוד אשלים לו על כך?!"

יוסיף דעת

חז"ל נחלקו במהותו של עץ הדעת, ואמרו שבתורה לא זוהה העץ במפורש, כדי שלא ייזכר לדורות כמי שהכשיל את אדם וחווה. ודעותיהם חלוקות בין גפן - שהיה שבה מביאה ללילה על האדם ומורוות לעולם, ולכן נטע נח כרם כדי לכפר על חטא עץ הדעת; תאנה - בה קלקלו ובה נתקנו, ו'תקפרו' עלה תאנה; חשה - שבאותה שעה גדלה על העץ והיתה מיתמרת כארז לבנון, ואף התנוק אינו קורא לאביו ואמו עד שיטעם טעם דגן; או אלתא - שעצו נאכל כפריו, ולכן אמרה כי טוב העץ, ואף התרגם של נחמד למראה הוא 'דמרגא למיחוי' כשורש האתרוג רב"ג. ומצאו רמז לארבעת הבית עץ הדעת' שהיא נטריקון הדר (אתרוג), דגן (חשה), ענבים, תאנה. בסידור רב עמרם גאון מובאת הברכה 'אשר צג אגוז בגידעו', ולכן היו שיעורו כי כוונתו לומר שעץ הדעת היה אגוז, אולם כבר העירו שכנראה נכתב במקור 'אשר צג זוג בגידעו', והמעתיקים שיבשו 'זוג' ל'זוג' ואחריו 'תיקוהו' ל'אגוז' ומכאן השיבוש. הרא"ש כתב שעץ הדעת פשתן היה, והוסיפו שלכן נאסר מפני הכלאים שהוציא כלי מילת, אך 'הקרבן נתנאל' כתב שלא מצא דעה כזו וטעות סופר היא, וצריך לומר חיתה היה. אין אפוא מקור לדעה המשובשת והרווחת, כי עץ הדעת היה התפוח, שכן עץ זה לא היה מצוי עדיין בארץ ישראל, והמוזכר בשיר השירים 'ורח אפך כתפוחים' הכוונה לפרי הדר אחר בעל ריח עז. מקור הדבר בצורות, והזיהוי נוצר בטעות מתרגום הוולגטה של 'הת' שם נכתב 'פלוס' בלטינית ומשמעותה רע וגם תפוח, וכך הפך התפוח להיות הפרי הרע. השיבוש חדר גם אלינו, עד שיש שכתבו שלכן אוכלים תפוח בראש השנה, כדי לכפר על חטאו של אדם הראשון שאכל התפוחים מעץ הדעת והוא נולד בראש השנה. האמת היא שיש קשר לזיהוי של תפוח לעץ הדעת, אלא שהכוונה לאתרוג שנקרא תפוח בלשון חז"ל, כפי שכתב רבנוירם בתוספתו במסכת שבת וכן בזהר נאמר 'תפוח די גינתא די עדן'. שיבוש נוסף הוא בזיהוי עץ הדעת עם עץ הבננה.

זה ספר תולדות אדם

איש האשכולות היה רבי מאיר שפירא מלפלין, ברבא דכלא בה. ברוך כשרונות היה, איש חזון ומעוף, ורבי פעלים. אישיות נדירה שמונה בה מעלות לאיורעך, והותירה חותמה עד דורנו אנו. דבוק היה עד לאחת ברבו רבי ישראל מששורטקוב, ואילו היה נוסע בתפוחות כדי לחסות בצלו ולשאב מרוחו הכבירה. היה זה בתקופת רבנותו בעירה סאניק, שנקראת סוניק בפי היהודים, ומקמת בגליציה המערבית. אליה הגיע בשנת תר"פ, ואף שבהו בה רק שלש שנים, הצליח לחולל בה מהפכה רוחנית בפירה, וכשיצא הימנה הותיר קהלה יהודית מסודרת ומארגנת להפליא. לרגל שבת פרשת בראשית, בה מברכים את חדש מרחשון, נסע רבי מאיר לשבת את השבת במחצת רבו, ששמו כמובן לקראת אורחו הדגול. במנהג בית רוזין, התפלל הרבי בחדר הסמוך לבית המדרש, ולפליאת המתפללים יצא הרבי מחדרו לאחר קריאת התורה, והכריז כי הוא מכבד את רבה של סאניק כשליח צבור בברכת החדש ותפלת מוסף. היתה זו תופעה חריגה בחצר ששורטקוב, ממנה למדו החסידים על מדת ההערכה שרבה רוחש לו. באותה תפלה התגלה פן נוסף באישיותו המיוחדת של רבי מאיר שפירא. קולו הערב הספוג ברגש רב חדר ללבות המתפללים, תפלתו הנרגשת המסה את נשמתם, והם זכו לטעם באותה שבת הרגשה של מעין עולם הבא. עם סיום התפלה, עברו המתפללים עלי פני הרבי להתברך בברכת שבת שלום, והראשון שבהם כמובן, היה האורח הדגול. "לא ידעתי עדיפה כי זכות גם בכת התפלה, לצד מעלותיה הרבות", אמר לו הרבי בהתפעלות גלויה, ולאחר מכן הזמין את אורחו לקדש עליהו בביתו, והסתגר עמו לשיחה ארוכה.

הגיעה הסעדה השלישית, וכדרך של חסידים, ישב רבי מאיר עם הצבור בצונתא חדא ודבוק חברים, כדי ללוות את השבת בזמירות ודבריי תורה. חברו עליו המסבים והפצירו בו לגלות להם את תכן שיחתו החשאית עם הרבי, ורבי מאיר נעתר להם והחל לספר כי ה' הטובה עליו. הדברים נרשמו בידי אחד מחשובי המשתתפים, הוא רבי צבי הירש הירשנר הי"ד, רבה של יברזנה ונשיא צעירי "אגדת ישראל" בפולין, שנחשב לאחד מחשובי כותבי מאמרי הגות בעתונים דאז. "כאשר שמעתי מהרבי כמה התפעל מתפלתו לפני התבה, שטחתי בפניו את מחשבותי, כי אולי רצוי באמת להפך להיות שליח צבור קבוע ולכבד את ה' בגרוני, שכן נבדו של רבי פינחס מקורין אני, אשר נודע בכח תפלתו עד שהתקדם בו המקרא יעמד פינחס ויפלה. התעמק הרבי בשורעפיו למשך זמן-מה, ולאחר מכן פתח והחל לספר לי מעשה נפלא שארע עם הרבי ר' זושא מאניפול".

"כידוע, יצא רבי זושא לגלות במשך שנים מספר, בדרום של צדיקים קדמונים. במהלך נדודיו הגיע אל העיר זולקובה, ושם נכנס לשיבתו הגדולה של רבי יוסף יוזפא הלוי שטרן בעל "ידיוסף", שנודע כאחד מאוני הדור. באותה שעה, עמד רבי יוזפא ועסק בשעור סבוך בפני תלמידיו, כשהוא עוקר הרים בחריפותו ומעלה מרגליות בידו, ורבי זושא התחשב מן-הצד כדי שלא להפסיק מלמודו. עם תם השעור, נש אלו רבי זושא והודו לו על חדושי הנפלאים המאירים פנתנתם מסיני, ורבי יוזפא הבחין מיד כי איש מורם מעם עומד לפניו. הוא נסה לתהות על-כקנו, אולם רבי זושא התחמק ממנו ברב ענותנותו, ועשה עצמו כאחד שאין לו שיעור ושיח בלמדנות. אולם רבי יוזפא לא הניח לו, שכן חש ברום מעלתו, ודרש ממנו להתגלות לפניו, עד שלבסוף נעתר רבי זושא לגלות לו כי גדול כחו בעבודת התפלה. הזמינו רבי יוזפא להכנס אליו, ולא הניחו עד שגלה לו את רזי התפלה הכמוסים, והכניסו אל מאחורי הפרגוד של שערי התפלה. הגלויים השמימיים הביאו את רבי יוזפא לכדי התרגשות עצומה, עד שזעק לרבי זושא מקירות לבו: "רבנו! הריני נוטש את ישיבתי והולך אחריכם לכל אשר תלכו, כפי אשר עשה אלישע אחרי אליהו הנביא, יעזוב אתי-הבקר ויין אחרי אליהו וגו', ויקם וילך אחרי וישרתהו". רוצה אני להדבק בך בכל-נפשי, כדי שאוכל ללמוד ממך את עבודת התפלה ואוכל לעמד בראוי בפני יוצרי קונו". אולם רבי זושא מהר להרגיע את רוחו הסוערת. "אנא מכם, אל נא יחפו מר בהחלטותי. שכן כבר דרשו חז"ל בסנהדרין את-הפסוק 'זה ספר תולדות אדם' - 'מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון, דור-דור ודור-דור, דור-דור וחכמיו'. ללמדך, שלכל-אדם תפקיד משלו בבריאה, ואין הדעות שוות בשם שהפרצופים שוים. על כל-אחד למלא את שליחותו ויעודו למענם בא לעולם, ואין לו לנסות ולשנות את-מצבו ומעמדו, כי בכך הוא מהפך סדר-בריאתו. כל אדם צריך ללכת אחר נטיות לבו, כפי שאמר חז"ל 'שאינו אדם לומד תורה אלא מקום שלבו חפץ', וכל-אחד צריך לחש שהוא מנצל את כשרו ויכלתו בתחום המתאים לו. ואם האדם אמנם נמשך למקצוע מסים והוא חש בו את ספוקו ויעודו, זה סמן ברור לו מן-השמים כי דרכו נכונה ונכונה, ועליו להמשיך בדרכו זו כל ימי חייו, כי לשם כך בונה אותו ההשגחה הפרטית בעולם. וכיון שאמנה נודע כמרחיץ תורה וקנאות מכלא בתורה, עליו להמשיך לעמד בראשות ישיבתו ולהעמיד תלמידים הרבה, כי לך נוצרת. ואלו אני אמשיך בדרך אשר נועדה לי, ואין מלכות אחת נוגעת בחברתה". "בספור מכלא זה", סים רבי מאיר שפירא את-דבריו למסבים, "השיב לי הרבי את תשובתו לשאלתי. הרמז ברור אפוא מאלי, כי אין לי לחפש לעצמי אפיקים אחרים ולהפך להיות בעל-תפלה. אז זאת אשאיר לרבנו הצדיק העומד ומתחטא לפני קונו, ואני אמשיך בהרצת תורה לתלמידים מקשיבים..." ♦

פניני אור החיים

מזכיר האור החיים הקדוש על הפרשה

וכפי פרושות השמים מול בורא-עולם, שיעלה לפניו לרצון חברו זה, להאיר ענפי הקדושה. ואם שנית באיזה דבר, יעלה לרצון העסק אשר עסקתי, שהכל הוא לשמח אלפי בוראי שמתחילי ואור-עיני, הוא ה' אללים חיים: (המדרש 'אור החיים')

לעבודה ולשקמה - משקעות הכתוב גיד, כי הנו צריך לה עובד ושומר, והאמת יכחיש זה, כי למה יוצא צריך לשקמה? אם מהנבים זה הבאי הוא, ומה הוא העבודה שהיתה צריכה הנו? ואם צריכה עובד, אסור זה לה חמשת אלפים וחמש מאות שנה, מי עבדה? אכן יש לה לדעת, כי כל הנה אינו אלא דגמה לרוחניות, וכמו שהאדמה צריכה עבודה והזרעה והגשמה להוציא מזון האדם, גם שמירה מדברים המפסידים והמורעים לצומח, כמובן נרעדן אשר הוא היום אדמת הנפשות לבד, כי הנפשות נגשמו, גם היא צריכה עבודה ושמירה כדי ורוחניותה הנשמה המיוחדת לה, היא עסק התורה, כמו שאמר הכתוב ישר כסטר לקחי תגל כטל אמרתי, והזרעים הם מצות עשה אשר יעשה אותם האדם כרמוז בדברי הנביא זרעו לכם וגומר, והגם שלא נזכר בדברי הנביא אלא הצדקה, לא על פטר הצדקה לבד הוא אומר, אלא על כל פטרי הצדקות הוא אומר, וכן הובא בדבריהם ז"ל שכל מצות שיעשה האדם הקב"ה זורעה וכו', והעבודה היא התעסקות גדול והתפלות נמרץ בתורה שהוא עקר מצותה, והשמירה גמול לכל יפוצ צדיקה ולכל פסיד צמחיה, והיא שמירת מצות לא-תעשה אשר צריך האדם לשמר לכל עבדו עליהם, כי הם המפסידים כל דבר טוב והוא אומנם ז"ל עברה מכבה מצוה, והגם שאמר ז"ל צדיקה מכבה תורה, אין פנתם לומר שמעשה הרע לא יפסיד התורה כליעק, אלא לומר שאין כח בעברה אחת לכבות התורה, ולעולם כי ירבה להשחית תשחת תורתו וידען ניה ונתקף שולתו עלי-פיו, ורקמא לצלן. ומעתה יצדק לומר על גרעין לעבודה ולשקמה. והנה נביאים ההם כשהגיעו ה' האדם בגרעין היה מביט וצופה בפעולת צדיק לחיים במקומו מה שהיה פועל בגרעין, אך אחר אשר נגש האדם השלם כמונו ראתה הדבר, אכל המעשה נפש עמל עמלה לו, כי הרוחניות לא ימנענה התרחקות והפסקה נעשית, אשרי המוכפה וגיע בעולם הזה לאכל מפרי דרכו שהוא מזון הנשמה בגרעין:

דברי הימים

בכ"ז בתשרי תר"ג, נפטר רבי אפרים יצחק מפרעמישלא, ששימש כדיין ומורה-יצחק בליסקא ובפרעמישלא, ונודע בפרושו 'משנה ראשונה' על זרעים, ו'משנה אחרונה' לטוהרות. תלמידו של הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק היה, וסיפר כי כשישב לפניו פעם עבר לפניו כלב ונבה, ובני רבו השתנו. לאחר שעות אחדות הגיע שליח להודיע לצדיק, כי בתו ילדה בת, ורבי אלימלך שמח מאוד. "הכלב שעבר לידנו נבה כנגדי יריבה", ולכן נבהלתו שמה יתעורר ריב עליי, ועכשיו הבנתי כי כוונתו היתה לילדה, יריבה' בלשון חז"ל, ובה לבשר לי על הולדת נכדתי", ומכאן למד התלמיד שרבו בקי בשיתות חיות ועופות. ומסופר, כי פעם ביקש רבי נתנלי מרופשיץ מרבי אלימלך שילמדו חכמה זו, והשיב לו: "מי שיש לו יראה ואהבה אמיתית, הוא כבר ביין אותה מעצמו".

בכ"ז בתשרי תר"א, נפטר רבי אברהם דוד ווארמאהן מבוטשאטש בעל "אשל אברהם" ו"דעת קדושים", מגדולי פוסקי דורו. טעות נפוצה היא לכנותו 'דער בוטשאטשער רב', אולם זה שיבוש הנובע מהגייה לא נכונה. עיר רבנותו היא בוטשאטש או בוצ'אץ, עיירה במחוז טרנובול שבאוקראינה למרגלות ערי הקרפטים, וההגייה הנכונה שלה הוא בעטש'טש / ביטש'טש, וכך לדוגמה חותם רב הקהילה רבי מאיר אראק על היתר מאה רבנים בשנת תרע"ד, וכך הכתיב בספרים רבים של הימים ההם. הכתיב הוא אומנם בוטשאטש, אך כיוון שבגליציה היו מבטאים שורוק כחיריק וקמץ כשורוק, לכן יש לקרוא ביטש'טש. ואין להחליפה עם עיירה אחרת במחוז בוטשאטש שברומניה, שנקראת אומנם בוטש'טש על-שם נחל מקומי קטן, והרב הראשון שניהן זה אחר היווסדה בשנת תקפ"ח היה רבי אליעזר זאב מבוטש'טש. תלמיד רבי אברהם דוד מבעטש'טש...

משבח

מטעים

את־שני המארות הגדלים (א, טו)

תבת הגדלים מטעמת בטנים אתהנחמא. ולכאורה היה צריך להטעים בטנים זה את תבת הלילה שבסוף הפסוק, דהינו לחבר את התבות את־המאור הגדל לממשלת היום ואת־המאור הקטן לממשלת הלילה, עם שני המארות הגדלים, ולחפריד מהן את התבות ואת הכוכבים. אלא שיש כאן רמז לדברי חז"ל שלא נבראו הכוכבים עד שתמטטה הלכנה אחר שקטנה שאין שני מלכים משמשים בכתר אחד, ולכן בתחלה נאמר את־שני המארות הגדלים וטעמם מפסיק בתבת הגדלים, כי אז עדיו לא היו הכוכבים, ורק לאחר שנעשה אחד גדול ואחד קטן, דהינו אחר שתמטטה הלכנה, אז נבראו הכוכבים, וזה מחברים למאור הגדול והקטן. (ירושלים במעריב)

היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע (ג, כב)

תבת ממנו מתפרשת בלשון קדש בשני אפנים, מאתנו ומאתו. לפי פשט הפסוק הכונה שאדם יהיה כאחד מדרי מעלה, אוכל אונקלוס מתרגם 'מנה למדע טוב וביש', דהינו שממנו - מעצמו, יחליט מה טוב ומה רע, ובמשכיו יהיה הכל תלוי, וזה היה כל הטאוי של אדם הראשון, אוכל פרוש זה אינו עולה בקנה אחד עם טעמי המקרא, שהרי תבת ממנו מטעמת בטנים זקוקתן המפסיק, והתבה משתיכת אל תבת כאחד שלפניה. (ראשית)

מדגש

עד מאה ועשרים' היא ברכה שנוהה לאריכות ימים. יש המביאים לה מקור מפרשתי: "לא־ידון רוחי באדם לעלם, והיו ימיו מאה ועשרים שנה". אלא שרב המפרשים מבארים, כי פגנת הפסוק שהקב"ה יאריך אפ' במשך 120 שנה עד המבול, ולא שקצב חי האדם ל־120 שנה. אוכל המדרש קהלת כתוב בו, וכן פרשו הרא"ש והחזקוני. יש חתולים את המספר בשנות חי משה רבנו, וכן אמרו חז"ל כי ארבעה מתי בני מאה ועשרים, משה רבנו, הלל הזקן, רבי יוחנן ברי־באי ורבי עקיבא. מכאן נוצר האחול עמו"ש - עד מאה ועשרים שנה, בעבר היה נהוג לאחל 'עד מאה שנה', וכן נהג חז"ל מולכא, שכן על בן מאה נאמר 'כאילו מת ובטל מן־העולם', ואילו בשם רבי חיים מבריסק אמרו שלא ברכה היא אלא קללה, כי יתכן שיכול הוא לחיות יותר והוא מגביל אותו עד 120 בלבד...

ממלח

נכנס הלך אחד לסעדת מצוה, ותחל לאכל ולשתות ברעבתנות. נטפל אליו אחד ותמיה: "הרי חז"ל קבעו כלל, עד ארבעים שנה איכילה עקר, מכאן ואילך שתייה עקר. והדרשנים מצאו לקח רמז נפלא בפרשת בראשית, כי הפסוק הארבעים בתורה הוא 'וטוב למאכל', ובפסוק הארבעים ואחד נאמר 'ויהי יצא מעדו להשקות'. ואם כן ממה־נפשך, אם פחות מכן ארבעים אתה מדוע הנה מרבה בשתייה, ואם עברת את גיל הארבעים, מדוע הנה מרבה באכילה?" הציץ בו העני, והשיב לו עלי־אתר: "היום בדיוק מלאו לי ארבעים שנה, ולכן מזה ומזה אני מניח את־ידי..."

קנו הוא אחד מהשלושה שהקב"ה בָּדָן ומָצָא אותם בְּגִבְלוֹתָם, וכִּלְיָתָא בְּגִלְל מִדַּת הַקִּנְיָה. שהרי ימי קנו והכל היה העולם שיָדַע לשניהם בלבד, וגם בזה לא היה די לו לְקַו עד שהרג את הכל אחיו מקנאותו בו. וכך היה הַסְבָּא מְקַלֵּם אומר: "ראה עד היכן הגיעה לְקוֹן מִדַּת הַקִּנְיָה. אדם נביא גדול כמוהו, נפל בגלל שפיכות־דמים לאח קרוב, וגרמה לו בַּח הַקִּנְיָה שנטרד מן־העולם".

בשנת תרפ"ז, הדפיס רבי חיים לייב אוירבך את ספרו "חכס־לב" על שלחן ערוך אגב־העזר. בהסכמתו של רבי יוסף חיים זוננפלד רבה של־ירושלים, נכתב בפסקה מיוחדת: "ושמחתי לראות בספרו הערות נכונות מבני יקירו, היניק וחכים שלמה זלמן נרו יאיר". באותה שעה, היה רבי שלמה זלמן נער עול־ימים כִּבֵּן שש עשרה בלבד, והדבר היה לפלא. לְיָמִים, ספר רבי שלמה זלמן לבנו, כי הדבר היה מתוך מִדַּת העין הטובה של רבי חיים, וכעין פיוס ורצוני. "צעדתי עם אבי בחג־הפסח אל הפתל־המערב", ספר, "ובדרך פגשנו את רבי חיים זוננפלד. הוא פנה אלי בבחיבות ושאל 'לדי, האם יש לך תרוע על ארבע הקשיות ששואלים בליל־הסדר?' והמשיך 'מהו התרוע על הקשיה השלישית שבכל־הלילות אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים?' אך אני לא ידעתי מה להשיב. וכדי לפייסני הזכיר אותי רבי חיים בהסכמתו".

ה'אמרי מנחם', רבי אברהם מנחם דנציגר מאלכסנדר, התבטא פעם על־עצמו: "אף שאין לאדם להתנאות במדותיו, כבר שמעתי מאבי שעם תכונות־נפש מתר להתנאות, כי הן מתנת־שמים. ואני נולדתי טוב־עין ובעל רחמנות". פעם, כאשר ספרו לפניו את הספור הידוע אודות אדם אחד שהגיעו לרבו, ובקש ממנו שיגלה לו את המספרים שעתידיים לעלות בהגדלת הפיס, ענה לו רבו, כי אם היה בעל רוח־הקדש בזה, היה רוכש בעצמו את הכרטיס כדי לזכות בגורל... והוא הגיב ואמר מיד: "אלו אצלי היה הדבר, ובאמת היה בכחי לדעת את מספרי הגורל, הייתי בודאי מגלה אותם בחפז־לב לזולת". לאחר מכן הרהר מעט ואמר: "יתכן שאני אומר זאת כי מעולם לא קניתי כרטיס הגדלה, ואולי באמת לא הייתי מותר על הזכות להגדיל אלו הייתי נוהג כן", אך מיד חזר ואמר נחרצות: "לא ולא! הייתי מעניק לאחר את המידע בטובת־עין ובתשואות־חן..."

הפתגם שגור הוא, כי חביבה לאדם רגל שלו מאשר ראשו של־חברו, שכן אדם קרוב אצל עצמו. אוכל דומה כי על רבי שמואל צבי קובלסקי, מקים עלה של־תורה בכולל סוכטשוב, לא נאמר הדבר. פעם הגיע לעשיר אחד כדי להתרימו לכולל, ובהמתנתו ראה כי על הקיר תלויה תעודת הוקרה מטעם מוסד תורני מסים. בשהתפנה אליו הנגיד, אמר לו: "רואה אני שבבדוד תומך במוסד חשוב זה. דע לך, כי מצוה רבה היא וזכותך גדולה מאד", ובהתרגשות ספר על פגו וחתנו שלומדים שם והאריך בשבח רמת הלמוד במקום, הרעיף ברכות על ראשו וקם להפריד לשלום. השתומם הנגיד ושאל: "אבל הרי אתה הרי באת פגרא, למטרה אחרת, ולא כדי לשבח באזני א־ת־המוסד המזכיר בתעודת ההוקרה?" ורבי שמואל צבי הסכים עמו: "אמנם כן, אני באתי בשביל הכולל שלי, שגם בו לומדים, ברוך ה', היטב. אם אם בבדוד כבר תורם למוסד זה, אשריו ואשרי חלקו". עוד באותו חדש, התקבל במשרדי אותו מוסד, המחאה נדיבה של אותו נגיד, ולא ידעו כי התרומה הגיעה בזכות עינו הטובה של רבי שמואל צבי. ובמדה נפלאה זו, הופיע פעם באורח פבוד בארוע התרומה למען פולל אחר, והפליג בשבח המקום בכך "שגדולי ההוראה של הדור הבא גדלים בו", ואילו שידעו כי יש לו כולל משלו, היו בטוחים כי נתבלעה עליו דעתו...

רבי איסר זלמן מלצר נודע כאחד מגדולי גאוני דורו, אך לצד זאת התבטל במדת טובת־העין שלו ותכונותיו הנאצלות. ומספר בנו של רבי זאב דב צ'צ'יק בעל "תורת זאב": "פעם אמר לי אבא ז"ל, בוא וראה מה הפרוש מדות טובות, ומהי גדלות במדת טוב־עין, 'פארגינען' פעם נכנס תלמיד־חכם אחד לרבי איסר זלמן והרצה לפניו מחדושי־תורתו. נהנה רבי איסר זלמן מדבריו, הביט בו בחיוד אבהי מלא רח וחמלה, ואמר לו בקול נעים 'זה ממש חדושי־תורה כמו של חתני רבי אהרן בשנותיו הצעירות'. וכאן אמר לי אבא ז"ל, כשממש עיניו זולגות דמעות. 'הלא ר' איסר זלמן ידע היטב מי הוא חתנו ר' אהרן, וידע שבצעירותו כבר היה ככבשן־האש, והרי הוא בעצמו חתנו. ואם הוא יכול להגיד כזאת על אחרים, כמה גדלות במדת טוב־עין יש בזה, כמה זבון והתעלות'. ואף רבי זאב דב עצמו היה נאה דורש ונאה מקים. וכך כתב עליו אחד מחשובי רבני גני־ברק: 'ר' וְלִיל צ'צ'יק גדול מרבין שמו, מצטייר בעיני מאז ילדותי בדמות של חד־בִּדְרָא במדת טוב־עין, וקשה למצא דגמתו במדה זו. זכורני, כאשר נער הייתי בישיבת 'עץ חיים' בירושלים, כבר שיתסר או שיבסר, למדתי קצת במסכת מנחות והתעוררה לי איזו הערה קלה. הרחבתי עז להציעה לפני הארי שבתורה, ר' וְלִיל צ'צ'יק, שהיה מפרסם בישיבה לידען גדול בסדר קדשים. חששתי שידחה את שאלתי הקלה בנקל, אך מפל־מקום שאלתי. והנה לא אוכל לתאר לאיזו קבלת־פנים נהדרת זכיתי ממנו. אף שהתפעל מהקשיה שלי, ולא זו מלחכבה ולהללה. הוא הרהר בכבד־ראש בשאלתי, צדד לכאן ולכאן, עד שבסוף אמר 'לעניות־דעתי, רק הרב מבריסק יכול להשיב על־שאלתך'. כמה חזק קבלתי בתלמיד צעיר מהתיחסותו לקשיה. וכמה מרץ לשקידה בתורה נוסף לי באמצעות דברים אלו. וכך היה מנהגו עם כל אחד ואחד מהלומדים, אפילו הצעירים ביותר, מתוך רחב־לב וטוב־עין, ומתוך אהבת־הבריות האצורה בו".

למה אומרים 'יראת שמים' ולא יראת השם? מפני שרש"י מפרש, שהשמים קרשו ביום השני מנצרת הקב"ה באומרו 'יהי רקיע', ומאז הם עומדים בחזקם עד־עתה. וכך צריכה להיות יראתו של ברי־שראל, שתהיה חזקה ואיתנה כל ימות עולם... (המשגיח רבי גד אייזר)